

“Implementation of state financial monitoring based on risk-oriented indicators in the activities of financial institutions”

AUTHORS

Zhanna Andriichenko <https://orcid.org/0000-0003-2061-0036>
 <https://publons.com/researcher/N-7899-2019/>

ARTICLE INFO

Zhanna Andriichenko (2020). Implementation of state financial monitoring based on risk-oriented indicators in the activities of financial institutions. *Development Management*, 18(3), 55-64. doi:[10.21511/dm.18\(3\).2020.05](https://doi.org/10.21511/dm.18(3).2020.05)

DOI

[http://dx.doi.org/10.21511/dm.18\(3\).2020.05](http://dx.doi.org/10.21511/dm.18(3).2020.05)

RELEASED ON

Monday, 14 December 2020

RECEIVED ON

Thursday, 13 August 2020

ACCEPTED ON

Friday, 18 September 2020

LICENSE

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

JOURNAL

"Development Management"

ISSN PRINT

2413-9610

ISSN ONLINE

2663-2365

FOUNDER

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

NUMBER OF REFERENCES

22

NUMBER OF FIGURES

0

NUMBER OF TABLES

3

Zhanna Andriichenko (Ukraine)

IMPLEMENTATION OF STATE FINANCIAL MONITORING BASED ON RISK-ORIENTED INDICATORS IN THE ACTIVITIES OF FINANCIAL INSTITUTIONS

Abstract

The article examines the systems of risks of various types of financial institutions and focuses on the absence of the risk of legalization among them. This risk is considered separately within the framework of a special system of relations in the field of combating money laundering, financing of terrorism and financing the proliferation of weapons of mass destruction. The evolution of criteria for assessing the risk of a financial institution to be involved in legalization is analyzed, risk-oriented indicators of the activities of financial institutions used to assess their risk profile are generalized. It is established that one of the regulators in the financial services market, the National Securities and Stock Market Commission, uses outdated, formal, and ineffective criteria for assessing the risks of a financial institution to be involved in money laundering. However, the other regulator, the NBU, has already carried out the process of adapting state financial monitoring to the requirements of FATF and AMLD4 and developed risk-oriented indicators of financial institutions' activities, used to assess their risk profile. Strengthening the control by the subjects of state financial monitoring over the risk profile of a financial institution and its overall financial monitoring system will help to increase the efficiency of state financial monitoring.

It is proposed to unify risk-oriented features and introduce identical financial monitoring mechanisms for all participants in the financial services markets, considering the specifics of their activities, as well as including the risk of legalization in the risk system of a financial institution in order to improve the efficiency of the financial monitoring system.

Keywords

financial monitoring, risk-oriented approach, risk criteria, risk profile, anti-money laundering system, Ukraine

JEL Classification

F53, G10, G18, G28

S. KUZNETS KHNUe

Founder

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Nauky avenue, 9-A, Kharkiv, 61166, Ukraine
<http://www.hneu.edu.ua/>

Received on: 13th of August, 2020

Accepted on: 18th of September, 2020

Published on: 14th of December, 2020

© Zhanna Andriichenko, 2020

Zhanna Andriichenko, Ph.D., Associate Professor, Banking and Financial Services Department, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine.

This is an Open Access article, distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Жанна Андрійченко (Україна)

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ НА ОСНОВІ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИХ ОЗНАК У ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

Анотація

У статті розглянуто системи ризиків різних видів фінансових установ та акцентовано увагу на відсутності серед них ризику легалізації, який розглядається окремо, в межах спеціальної системи відносин у сфері протидії легалізації доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Проаналізовано еволюцію критеріїв оцінки ризику фінансової установи бути залученою до легалізації доходів, узагальнено ризик-орієнтовані ознаки діяльності фінансових установ, які використовуються для оцінки їх ризик-профілю, встановлено, що одним з регуляторів на ринку фінансових послуг – НКЦПФР використовуються застарілі, формальні і неефективні критерії оцінки ризиків фінансової установи бути залученою до легалізації доходів. Натомість другим регулятором – НБУ вже проведено процес адаптації державного фінансового моніторингу до вимог FATF та AMLD4 і розроблено ризик-орієнтовані ознаки діяльності фінансових установ, які використовуються для оцінки їх ризик-профілю. Посилення контролю суб'єктами державного фінансового моніторингу за ризик-профілем фінансової установи і в цілому її системою фінансового моніторингу сприятиме підвищенню ефективності державного фінансового моніторингу.

Запропоновано уніфікувати ризик-орієнтовні ознаки і запровадити ідентичні механізми фінансового моніторингу для всіх учасників ринків фінансових послуг, з урахуванням специфіки їх діяльності, а також включити ризик легалізації до системи ризиків фінансової установи для сприяння підвищенню ефективності системи фінансового моніторингу.

Ключові слова

фінансовий моніторинг, ризик-орієнтований підхід, критерії ризику, ризик-профіль, система протидії легалізації злочинних доходів, Україна

Класифікація JEL

F53, G10, G18, G28

ВСТУП

У Директиві ЄС 2015/849 Європейського Парламенту і Ради щодо запобігання відмиванню грошей та боротьби з тероризмом (далі – AMLD4), Рекомендаціях FATF, а також інших міжнародних документах наголошено на необхідності запровадження ризик-орієнтованого підходу для підвищення ефективності проведення фінансового моніторингу. Згідно із Стратегією розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (далі – ПВК/ФТ) на період до 2020 року (далі – Стратегія) передбачено удосконалення методичного забезпечення ризик-орієнтованого підходу у сфері фінансового моніторингу задля зниження ризиків проведення через фінансову систему операцій з метою відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення [15]. Крім того, в Стратегії наголошено на необхідності підвищення результативності державного нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу (далі – СПФМ), беручи до уваги політику та порядок проведення контролю, оцінки ризиків у сфері ПВК/ФТ, як одного з напрямів покращення системи регулювання та державного нагляду за СПФМ.

Проте на практиці існують проблеми щодо імплементації в українське законодавство ризик-орієнтованого підходу, пов'язані з неготовністю і нездатністю системи ПВК/ФТ швидко перебудуватися і переходити на нові стандарти здійснення діяльності. З огляду на це актуальності набувають питання підвищення ефективності системи ПВК/ФТ через посилення контролю за фінансовими установами – СПФМ з боку державних регуляторів – суб'єктів державного фінансового моніторингу (далі – СДФМ) на основі встановлення критеріїв оцінки ризику СПФМ бути використаним у ВК/ФТ.

1. ЛІТЕРАТУРНИЙ ОГЛЯД

Актуальними напрямами сучасних досліджень зарубіжних учених є питання пошуку додаткових критеріїв ризику для підвищення ефективності системи ПВК/ФТ [1], дослідження можливості оцінки системи ПВК/ФТРЗ без належних даних [5], адаптації національного законодавства з ПВК/ФТРЗ в умовах глобалізації до моделей ПВК/ФТ, що існують в світі [6].

Вітчизняні вчені також не залишаються осторонь цих нагальних питань. В останні роки простежується посиленна увага до проблем визначення впливу державного регулювання і нагляду на розвиток ризик-орієнтованої системи фінансового моніторингу України [10], імплементація ризик-орієнтованого підходу в діяльності державних органів – суб'єктів державного фінансового моніторингу [3], дослідження міжнародного досвіду використання ризик-орієнтованого підходу [22], визначення концептуальних засад формування ризик-орієнтованої системи ПВК/ФТ [21], оцінювання й управління ризиками відмивання коштів, фінансування тероризму та імплементації ризик-орієнтованого підходу [4].

Разом із цим, недостатньо розробленими є механізми адаптації міжнародних вимог у сфері ПВК/ФТ до вітчизняних умов функціонування системи фінансового моніторингу, зокрема встановлення ризик-орієнтованих ознак, що можуть вказувати на залучення фінансових установ – СПФМ до схем із ВК/ФТ.

2. МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є узагальнення переліку ризик-орієнтованих ознак у діяльності фінансових установ, які характеризують можливість її використання для цілей ВК/ФТ, та розроблення рекомендацій, які сприятимуть підвищенню ефективності української системи фінансового моніторингу.

3. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У роботі використано такі методи: аналіз і синтез, індукція, дедукція, контент-аналіз – для визначення основних понять; методи логічного аналізу, порівняння та теоретичного узагальнення – для обґрунтування доцільності уніфікації критеріїв ризику професійних учасників ринку цінних паперів бути залученими до ВК/ФТ з ризик-орієнтованими ознаками для оцінки ризик-профілю банків і небанківських фінансових установ, шляхом імплементації розроблених НБУ механізмів у нормативні акти НКЦПФР, а також обґрунтування доцільності виокремлення ризику легалізації і включення його до загальної системи ризиків фінансових установ для побудови комплексної системи управління ризиками фінансових установ.

4. РЕЗУЛЬТАТИ

Для ґрунтовного дослідження ризик-орієнтованих ознак у діяльності фінансових установ перш за все слід визначитися з ризиками, з якими зустрічаються фінансові установи в процесі свого функціонування. Державні регулятори на ринках фінансових послуг України своїми нормативно-правовими актами виділяють приблизно однакові види ризиків, але набір їх різний для різних фінансових установ. В узагальненому виді ризики фінансових установ представлено у Таблиці 1.

Як видно з Таблиці 1 комбінація ризиків в межах різних видів фінансових установ різниться. Такий підхід був би прийнятний, якби мова йшла про спеціальні ризики, зумовлені специфікою діяльності фінансових установ.

Однак, відсутність згадування таких загальних ризиків як правовий, втрати ділової репутації, стратегічний, неплатоспроможності, форс-мажору та ризику управління при регулюванні діяльності небанківських фінансових установ, свідчить про відсутність системного підходу до державного регулювання управління ризиками фінансових установ та про фрагментарність і недосконалість чинного нормативно-правового забезпечення цієї сфери.

Таблиця 1. Ризики фінансових установ

Джерело: Авторська розробка.

Вид ризику	Ризики професійних учасників фондового ринку	Ризики банків	Ризики інших (небанківських) фінансових установ
Операційний	+		
Ринковий	+		
Кредитний	+		
Ліквідності	+		
Технічний	+		
Правовий	+		
Втрати ділової репутації	+		
Процентний		+	
Валютний		+	
Стратегічний		+	
Неплатоспроможності	+		
Форс-мажору	+		
Системний	+		
Страховий			+
Управління			+

Як свідчать данні дослідження, проведеного у 2013 року [2], і наведені в Таблиці 1, у жодному галузевому стандарті з визначення видів ризиків діяльності різних фінансових установ та управління ними не закріплено такий ризик, як ризик легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму.

І навіть у відносно новому Положенні НБУ про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах № 64 від 11.06.2018 р. [17] ризик легалізації, що спричиняє значні збитки в результаті протиправного виводу коштів при схемних операціях, сплати штрафних санкцій НБУ за порушення законодавства у сфері ПВК/ФТ, а також непрямі фінансові втрати, пов'язані із втратою репутації внаслідок його реалізації, не включено до системи управління ризиками, як самостійний ризик. Проте, хоч його і не названо ризиком, але включено в якості складової комплаєнс-ризиків, як невідповідність банку вимогам спеціального законодавства – законодавства у сфері ПВК/ФТ.

Щодо інших ризиків НБУ у своїх нормативно-правових документах [13, 17] навіть перелік ризиків банків, встановив нормативи по ним, а також закріпив методичні підходи до їх обчислення, створивши цілу систему управління ризиками.

У Положенні НКЦПФР також встановлено перелік ризиків та пруденційні нормативи, що використовуються для вимірювання та оцінки ризиків діяльності професійних учасників ринку цінних паперів, проте про ризик легалізації не згадується [14].

Отже ризик легалізації не включений до системи управління ризиками ні НБУ, ні НКЦПФР і вже багато років поспіль розглядається осторонь від системи ризиків діяльності фінансових установ, у межах спеціального регулювання відносин, пов'язаних із ПВК/ФТ.

З одного боку, таке не включення ризику легалізації до загальної системи ризиків фінансових установ і управління ними можна пояснити тим, що цей ризик є новим і досить специфічним. Його можна розглядати як функцію трьох факторів: загроза, уразливість і наслідки. Загрозою може бути людина, або групи людей (злочинні, терористичні групи), об'єкт або діяльність, що мають потенціальну можливість заподіяти шкоду, наприклад, держава, суспільство, економіка тощо. Уразливість включає у себе ті фактори, на які може впливати загроза, чи такі, що сприяють її посиленню. Такими факторами можуть бути недоліки функціонування системи ПВК/ФТ, особливості країни, окремого сектору економіки, фінансової послуги, що робить їх привабливими для цілей ВК/ФТ. Наслідки – це шкода, спричинена ВК/ФТ, включаючи вплив кримінальної чи терористичної діяльності на фінансову систему, економіку та суспільство в цілому. За характером наслідки можуть бути короткотерміновими і довготерміновими і впливати на все суспільство, певні його верстви, бізнес-середовище, національні та міжнародні інтереси, а також на репутацію та привабливість фінансового сектору країни.

З урахуванням такої багатоаспектності ризику легалізації до нього можна підходити як до ризик-фактору, що спричиняє появу правових, фінансових, репутаційних та інших ризиків.

З іншого боку, з урахуванням того, що до ризику легалізації існують власні критерії оцінювання, методи управління, отже, він є самостійним ризиком, притаманним фінансовим установам [2].

Отже, існує потреба у виокремленні/визначенні і включенні ризику легалізації до системи ризиків фінансових установ, а також законодавчому закріпленні його ознак, показників вимірювання й оцінки, для забезпечення його встановлення, аналізу, оцінки й реалізації заходів з його мінімізації. Це забезпечить реалізацію системного підходу до управління ризиками фінансових установ, що, по-перше, дозволить поєднати діаметрально протилежні цілі бізнес-структур фінансових установ, орієнтованих на максимальне залучення будь-яких клієнтів і продаж фінансових послуг, і підрозділів фінансового моніторингу, які мають забезпечити дотримання фінансовою установою законодавства у сфері ПВК/ФТ, і які, відповідно, ініціюють припинення ділових відносин з високо ризикованими клієнтами; по-друге, сприятиме підвищенню ефективності функціонування системи ПВК/ФТ, як на макрорівні (рівні фінансових установ – СПФМ), так і на макрорівні (рівні держави – СДФМ).

На початку 2018 р. Комітетом експертів Ради Європи з оцінки заходів з ПВК/ФТ (Moneyval) було оприлюднено результати п'ятого раунду оцінки України щодо ефективності національної системи ПВК/ФТ та її відповідності міжнародним вимогам, яка тривала з 2017 р. Загальний результат проведеного в рамках 5 раунду взаємного оцінювання системи фінансового моніторингу України був умовно позитивним. Україні було надано 1 рік для усунення недоліків, а потім ще 1 рік. У результаті, у 2020 р., Комітетом Moneyval було підвищено рейтинг України з «частково відповідає» до «високого ступеня відповідності», також було відзначено, що Україна здійснила прогрес по двом напрямкам: вдосконалення кримінально-правових положень щодо злочинів з фінансування тероризму та посилення санкцій для фінансових установ та інших суб'єктів господарювання за невиконання законодавства у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму [11]. Однак, через те, що велика кількість суттєвих недоліків ще залишилась не усуненою, Україна продовжує залишатися під подальшим наглядом Moneyval.

При цьому, підвищення рейтингу за рахунок досягнення технічної відповідності міжнародним рекомендаціям щодо посилення санкцій для фінансових установ та інших суб'єктів господарювання за невиконання законодавства у сфері ПВК/ФТ не є свідченням підвищення ефективності системи ПВК/ФТ. Санкції, самі по собі, виконують попереджувальну і карну функції, і безпосередньо не впливають на процес управління ризиками, під яким розуміють заходи щодо побудови та організації роботи системи управління ризиками. Система управління ризиками згідно із Законом України № 361 включає виявлення, оцінку та проведення моніторингу й контролю ризиків задля їх зниження [18].

Цікавими для аналізу поточного стану ефективності системи ПВК/ФТ є дані статистики щодо порушень вимог законодавства у сфері ПВК/ФТ, наведені у Таблиці 2.

Таблиця 2. Узагальнені дані щодо кількості порушень вимог законодавства у сфері ПВК/ФТ, виявлених державними регуляторами та сум призначених штрафів

Джерело: складено на основі річних звітів НБУ, НКЦПФР, Нацкомфінпослуг та Держфінмоніторингу [7, 8, 9, 12].

Показник	Значення показника у звітному періоді		
	2017	2018	2019
НБУ			
Кількість банків, в діяльності яких були виявлені порушення	47	34	33
Кількість фінансових установ, до яких застосовані заходи впливу у формі штрафу	15	14	19
Загальна сума штрафів, тис грн	62.672	152.073	51.393
НКЦПФР			
Кількість професійних учасників фондового ринку, в діяльності яких були виявлені порушення	134	52	27
Кількість штрафних санкцій	125	102	24
Загальна сума штрафів, тис грн	431.29	299.999	87.72
Нацкомфінпослуг			
Кількість проведених перевірок	31*	30	-
Кількість небанківських фінансових установ, до яких застосовані заходи впливу у формі штрафу	30*	23	-
Загальна сума штрафів, тис грн	638.7	417.5	-

Примітки: * за результатами позапланових перевірок.

З Таблиці 2 видно, що кількість банків, до яких було застосовано штрафні санкції за порушення законодавства у сфері ПВК/ФТ зростає, тобто попереджувальна та карна функція штрафів за відсутності системного управління ризиком легалізації не спрацювала.

Щодо зменшення кількості професійних учасників фондового ринку, в діяльності яких були виявлені порушення, та зменшення кількості проведених перевірок по небанківським фінансовим установам, то це було спричинено не покращенням ситуації в сфері ПВК/ФТ, а, по-перше, дією мораторію на проведення планових перевірок державними регуляторами у 2018 р., по-друге, критеріями, за якими оцінюються ризики фінансової установи бути залученою до ВК/ФТ і встановлюються періоди планових перевірок [16].

Не включення ризику легалізації до системи управління ризиками фінансових установ призводить до неякісного та неефективного управління ними. Зокрема, критерії ризиків, за якими визначалися ризики фінансових установ бути залученими до схем легалізації доходів, були формальними і не давали реальної інформації для аналізу й оцінки ризику і, найголовніше, позбавляли можливості управляти ним [2].

Ці критерії оцінки ризиків використання фінансових установ з метою ПВК/ФТ, розробляються кожним СДФМ для своїх підвідомчих СПФМ, враховують особливості діяльності цих СПФМ і в деякій мірі різняться. Проте, методичний підхід, який до 2020 р. поєднував Критерії ризику різних СДФМ, передбачав використання, як правило, 3-х критеріїв оцінки ризику СПФМ бути залученим до ВК/ФТ:

- 1) строку здійснення СПФМ професійної діяльності;
- 2) наявності фактів порушень законодавства у сфері ПВК/ФТ;
- 3) наявності відокремлених підрозділів,

та єдиної 3-бальної шкали ризику для поділу СПФМ на групи, відповідно до якої вирізнялися:

- СПФМ з високим ризиком;
- СПФМ з середнім ризиком;
- СПФМ із незначним/низьким ризиком.

У рамках «спліту», що остаточно відбувся на ринку фінансових послуг України влітку 2020 р., Національний банк України перебрав на себе функції ліквідованої Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, і вступив у права державного регулятора щодо більшості небанківських фінансових установ. Своїм Положенням про здійснення установами фінансового моніторингу від 28.07.2020 р. № 107 [20] НБУ припинив дію розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, від 13 жовтня 2015 р. № 2481 і запровадив новий, ризик-орієнтований підхід до встановлення цих критеріїв, уніфікувавши вимоги до банків і небанківських фінансових установ.

Відтепер фінансові установи мають створювати належну систему управління ризиками ВК/ФТ з використанням на постійній основі ризик-орієнтованого підходу задля виявлення, ідентифікації, оцінки всього комплексу ризиків ВК/ФТ, як наявних, так і потенційно можливих, які є характерними для діяльності установи (ризик-профілю установи) та її клієнтів, а також своєчасного створення механізмів управління ризиками ВК/ФТ, спрямованих на їх зниження. Відповідно до вимог AMLD4, закріплених у Положенні НБУ, фінансова установа при використанні ризик-орієнтованого підходу має ухилятися від необґрунтованого застосування де-рискінгу, тобто відмови у встановленні чи підтриманні ділових відносин з клієнтами з метою уникнення ризиків, а не управління ними. Такі необґрунтовані відмови протирічать ризик-орієнтованому підходу та не забезпечують фінансову інклюзію.

Ризик-орієнтований підхід має базуватися на оцінці ризиків та містити у собі:

- 1) оцінку ризик-профілю установи:
 - визначення і оцінку ризиків ВК/ФТ, характерних для господарської діяльності фінансової установи;
 - аналіз заходів з управління ризиками ВК/ФТ, що вже вживаються установою;
 - виявлення ризик-апетиту установи у сфері ПВК/ФТ, тобто розрахунок такого рівня ризику ВК/ФТ, який був би припустимий для установи.
- 2) оцінку ризик-профілю клієнта:
 - визначення і оцінку ризику ділових відносин з клієнтом чи фінансової операції клієнта, яка проводилася без встановлення ділових відносин з ним;
 - аналіз заходів з управління ризиками ВК/ФТ, що вже вживаються установою для їх мінімізації до припустимого для неї рівня ризику ВК/ФТ, тобто приведення їх у відповідність до ризик-апетиту установи у сфері ПВК/ФТ [20].

Такий дворівневий підхід до реалізації ризик-орієнтованого регулювання є нововведенням в українському законодавстві. Раніше СПФМ запроваджували ризик-орієнтований підхід до управління ризиками своїх клієнтів, а СДФМ з урахуванням ризик-орієнтованого підходу контролювали діяльність підвідомчих СПФМ на підставі формальних критеріїв ризику СПФМ бути залученими до ВК/ФТ. Тепер сама фінансова установа – СПФМ має управляти і ризиками клієнтів, і своїми власними ризиками, створюючи власний ризик-профіль, що буде інформаційною базою для СДФМ – регулятора при реалізації ним наглядових та контрольних функцій.

Новий підхід дозволив СДФМ відійти від неефективних трьох критеріїв оцінки ризику СПФМ бути залученими до ВК/ФТ, наведених вище, та створити деталізований перелік ризик-орієнтованих ознак, які будуть самостійно оцінюватися фінансовою установою при формуванні її ризик-профілю. З урахуванням того, що тепер у банків і небанківських фінансових установ один регулятор – НБУ, цей перелік є уніфікованим і різниться лише по двох позиціях. Порівняння ризик-орієнтованих ознак для оцінки ризик-профілю банків і небанківських фінансових установ наведено у Таблиці 3.

Таблиця 3. Порівняння ризик-орієнтованих ознак для оцінки ризик-профілю банків і небанківських фінансових установ

Джерело: Складено на основі [19, 20].

Ризик-орієнтовані ознаки для банків	Ризик-орієнтовані ознаки для небанківських фінансових установ
характер та масштаб діяльності банку / установи	
продукти та послуги, що надаються банком / установою	
види клієнтів та їх ризик-профіль	
географічне розташування банку/ установи, географічне розташування держави реєстрації клієнтів або установ, через які банк/ установа здійснює передавання (отримання) активів	
канали/способи надання (отримання) послуг	
інші значущі фактори, пов'язані з діяльністю банку / установи	
–	контрагенти, за участю яких установа проводить дії з активами
–	джерела фінансування бізнесу (власні або залучені кошти)

Як видно з Таблиці 3, шість з восьми ознак є універсальними для банків і небанківських фінансових установ, і лише дві ознаки є спеціальними для небанківських фінансових установ через специфіку їх діяльності і відсутність у законодавчому регулюванні жорстких вимог до структури їх капіталу.

Крім наведених ризик-орієнтованих ознак, фінансові установи-СПФМ при формуванні власного ризик-профілю мають брати до уваги накладені на них санкції та їх характер.

Таким чином, якщо порівняти минулі (які ще продовжують діяти для фінансових установ – професійних учасників фондового ринку та інших СПФМ) та актуальні (які запроваджені у 2020 р. для банківських і небанківських фінансових установ) критерії ризику СПФМ бути залученими до ВК/ФТ, то видно, що критерії наявності відокремлених підрозділів і фактів порушень законодавства у сфері ПВК/ФТ, в них майже є тотожними, натомість критерій строку здійснення СПФМ професійної діяльності у нових ризик-орієнтованих ознаках відсутній. Виключення строку діяльності з переліку критеріїв ризику, є повністю доцільним, бо він є суб'єктивним і при оцінці впливу строку/досвіду діяльності на ризик СПФМ бути залученим до ВК/ФТ неможливо визначити, позитивну, чи негативну роль він відіграє (бо це залежить від наявності чи відсутності доброї волі у СПФМ). Також доцільним є додання інших 4-6 ризик-орієнтованих ознак, які дозволяють побудувати деталізований ризик-профіль установи/банку.

Наявність розширеного переліку ризик-орієнтованих ознак, що визначають ризик-профіль фінансової установи, є дуже важливим фактором формування належної системи управління ризиками у сфері ПВК/ФТ на рівні СПФМ.

Неналежне проведення та фіксування результатів комплексної оцінки ризиків ВК/ФТ установи, включно з характерними для установи та її діяльності ризиками (ризик-профілю установи), неналежне здійснення моніторингових заходів, ризик-контролю та актуалізації ризик-профілю установи для зменшення

користування її послугами для ВК/ФТ разом із фактом багаторазового проведення підозрілих фінансових операцій у великих обсягах, що стали наслідком невиконання заходів ПВК/ФТ, є підставою для визнання системи управління ризиками ВК/ФТ установи неналежною. В свою чергу факт відсутності належної системи управління ризиками ВК/ФТ установи спричиняє накладання найбільших санкцій з числа існуючих за порушення законодавства у сфері ПВК/ФТ – до 7.950 тис НПД або 135.15 млн грн [18, 20].

Отже, чинним законодавством шляхом встановлення певних механізмів:

- 1) передбачення деталізованих ризик-орієнтованих ознак для оцінки ризик-профілю фінансових установ;
- 2) покладання обов'язку оцінювання свого ризик-профілю на самого СПФМ;
- 3) встановлення факту неналежного проведення комплексної оцінки ризиків ВК/ФТ установи, уключно із властивими їй діяльності (ризик-профілю установи), як однієї з причин визнання системи управління ризиками у сфері ПВК/ФТ неналежною;
- 4) встановлення найвищих штрафних санкції при визнанні системи управління ризиками у сфері ПВК/ФТ неналежною, –

реалізовано імплементацію ризик-орієнтованого підходу на рівні СДФМ, який суттєво підвищує ефективність державного фінансового моніторингу.

З огляду на необхідність використання ризик-орієнтованого підходу при регулюванні діяльності професійних учасників фондового ринку для підвищення ефективності державного фінансового моніторингу доцільно уніфікувати критерії ризику професійних учасників ринку цінних паперів бути залученими до ВК/ФТ з ризик-орієнтованими ознаками для оцінки ризик-профілю банків і небанківських фінансових установ, шляхом імплементації розроблених НБУ механізмів у нормативні акти НКЦПФР.

Для поєднання цілей різних підрозділів фінансової установи і забезпечення ефективного управління ризиками фінансової установи доцільно ризик легалізації включити до загальної системи ризиків фінансових установ, попередньо уніфікувавши цю систему, але з урахуванням особливостей діяльності різних представників ринку фінансових послуг та побудувати комплексну систему управління ризиками фінансових установ.

Представляється, що реалізація цих заходів підвищить ефективність системи фінансового моніторингу, по-перше, за рахунок посилення контролю з боку СДФМ, а по-друге, за рахунок синергетичного ефекту, що буде досягатися при комплексному управлінні всіма ризиками СПФМ.

ВИСНОВКИ

Аналіз систем ризиків фінансових установ – представників різних сегментів ринку фінансових послуг показав відсутність у них ризику легалізації, що може бути наслідком відносної новизни цього ризику, або відсутності системного підходу до управління ризиками фінансових установ і розгляду цього ризику як окремого, що належить до спеціальної сфери відносин і, відповідно, регулюється спеціальними нормами.

Проведене узагальнення ризик-орієнтованих ознак, які використовуються для оцінки ризику СПФМ-фінансових установ бути використаними для ВК/ФТ, продемонструвало наявність різних підходів у СДФМ до їх встановлення: застарілого підходу НКЦПФР, який передбачає наявність трьох ознак: строк діяльності; кількість відокремлених підрозділів і кількість встановлених фактів порушень у сфері ПВК/ФТ і адаптованого до вимог AMLD4 підходу НБУ, що базується на ризик-орієнтованому підході і закріплює більш розгалужений перелік ознак для оцінки ризик-профілю фінансової установи, а також включає у себе ряд механізмів підвищення ефективності системи фінансового моніторингу, і її державного рівня зокрема.

Запропоновані рекомендації щодо уніфікації ризик-орієнтовних ознак і запровадження ідентичних механізмів для всіх учасників ринків фінансових послуг, з урахуванням специфіки їх діяльності, а також включення ризику легалізації до системи ризиків фінансової установи сприятимуть підвищенню ефективності системи фінансового моніторингу.

Перспективами подальших досліджень може бути розвиток науково-практичних засад для розробки пруденційних нормативів для вимірювання та оцінки ризику легалізації.

AUTHORS CONTRIBUTIONS

Conceptualization: Zhanna Andriichenko.

Formal Analysis: Zhanna Andriichenko.

Investigation: Zhanna Andriichenko.

Writing – original draft: Zhanna Andriichenko.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Adebola, A. (2018). Slipping through the net: The financial conduct authority's approach in lessening the incidence of money laundering in the UK. *Journal of Money Laundering Control*, 21(2), 203-214. <https://doi.org/10.1108/JMLC-06-2017-0025>
2. Andriichenko, Zh. (2014). Finansovyi monitorynh u systemi upravlinnia ryzykamy rynkiv finansovykh posluh [Financial monitoring in the risk management system of financial services markets]. In N. Vnukova (Ed.), *Rozvytok systemy upravlinnia ryzykamy rynku finansovykh posluh [Development of risk management system of the market of financial services]* (pp. 140-150). Kharkiv: Ekskliuzyv. (In Ukrainian). Retrieved from <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/23309>
3. Andriichenko, Zh., Chmutova, I., & Vnukova, N. (2019). Risk-based approach in the regulation of supervisory authorities in Ukraine. *Contemporary issues of sustainable development* (8-17). Opole: The Academy of Management and Administration in Opole.
4. Hlushchenko, O., & Semehen, I. (2014). *Antylegalizatsiyni finansovyi monitorynh: ryzyk-oriyentovanyi pidkhid [Anti-legalization financial monitoring: a risk-oriented approach]* (386 p.). Kyjiv: UBS NBU. (In Ukraine). Retrieved from http://finmonitoring.in.ua/wp-content/uploads/2016/06/afm_risk-oriented.pdf
5. Levi, M., Reuter, P., & Haliday, T. (2017). Can the AML system be evaluated without better data? *Crime, Law and Social Change*, 69, 307-328. <https://doi.org/10.1007/s10611-017-9757-4>
6. Narayan, S. (2018). Anti-Money Laundering Law in India: A "Globalization" Model. *Statute Law Review*, 40(3), 224-235. <https://doi.org/10.1093/slr/hmy005>
7. National Bank of Ukraine (n.d.). *Richni zvity NBU [Annual reports of the NBU]*. (In Ukraine). Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/about>
8. National Commission for State Regulation of Financial Services Markets of Ukraine (n.d.). *Richni zvity Natskomfinposluh [Annual reports of Natskomfinposluh]*. (In Ukraine). Retrieved from <https://www.nfp.gov.ua/ua/Richni-zvity-Natskomfinposluh.html>
9. National Securities and Exchange Commission (n.d.). *Zvity pro diialnist [Activity reports]*. (In Ukraine). Retrieved from <https://www.nssmc.gov.ua/about-us/annual-reports>
10. Ponomarenko, V., Vnukova, N., Kolodiziev, O., & Achkasova, S. (2019). The influence of governmental regulation and supervision on the development of the risk-oriented system of financial monitoring of Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 2(29), 419-429. (In Ukraine). <https://doi.org/10.18371/fcaptive.v2i29.171986>
11. The MONEYVAL Committee (2020). *Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures* (2nd Enhanced Follow-up Report & Technical Compliance Re-Rating) (16 p.). Retrieved from <https://rm.coe.int/moneyval-2020-9-sr-2nd-enhanced-fur-ua/1680a01d6a>
12. The State Financial Monitoring Service of Ukraine (n.d.). *Zvity pro diialnist [Activity reports]*. (In Ukraine). Retrieved from <https://fii.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/zviti-pro-dijalnist>
13. Verkhovna Rada of Ukraine (2004). *Pro skhvalennia Metodichnykh rekomendatsii shchodo orhanizatsii ta funktsionuvannia system ryzyk-menedzhmentu v bankakh Ukrainy [About approval of Methodical recommendations concerning the organization and functioning of risk management systems in banks of Ukraine]*. (In Ukraine). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04#Text>
14. Verkhovna Rada of Ukraine (2013). *Pro zatverdzhennia Polozhennia shchodo prudentsiinykh normatyviv profesiinoi diialnosti na fondovomu rynku - depozytarnoi diialnosti ta klirynhovo diialnosti ta vymoh do systemy upravlinnia ryzykamy [On approval of the Regulations on prudential standards of professional activity in the stock market - depository activity and clearing activity and requirements to the risk management system]*. (In Ukraine). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0216-13#Text>
15. Verkhovna Rada of Ukraine (2015). *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku systemy zapobihannia ta protydii lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu terorizmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia na period do 2020 roku [About approval of Strategy of development of system of prevention and counteraction to legalization (laundering) of the proceeds from crime, financing of terrorism and financing of proliferation of the weapon of mass destruction for the period till 2020]*. (In Ukraine). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1407-2015-%D1%80#Text>

16. Verkhovna Rada of Ukraine (2016). *Pro vyznachennia kryteriiv, za yakymy otsiniuietsia ryzyk subiekta pervynmoho finansovoho monitorynhu - profesiinoho uchasyka fondovoho rynku (ryнку tsinnykh paperiv) buty vykorystanym dlia vidmyvannia dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvannia teroryzmu ta finansuvannia rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia* [On determining the criteria by which the risk of the subject of primary financial monitoring - a professional participant of the stock market (securities market) to be used for money laundering, terrorist financing and financing the proliferation of weapons of mass destruction]. (In Ukraine). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0871-16#Text>
17. Verkhovna Rada of Ukraine (2018). *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhanizatsiiu systemy upravlinnia ryzykamy v bankakh Ukrainy ta bankivskykh hrupakh* [On approval of the Regulations on the organization of the risk management system in banks of Ukraine and banking groups]. (In Ukraine). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text>
18. Verkhovna Rada of Ukraine (2019). *Pro zapobihannia ta protydiuu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia* [On prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime, financing of terrorism and financing of proliferation of weapons of mass destruction]. (In Ukraine). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
19. Verkhovna Rada of Ukraine (2020). *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro zdiisnennia bankamy finansovoho monitorynhu* [On approval of the Regulation on financial monitoring by banks]. (In Ukraine). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text>
20. Verkhovna Rada of Ukraine (2020). *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro zdiisnennia ustanovamy finansovoho monitorynhu* [On approval of the Regulations on financial monitoring by institutions]. (In Ukraine). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0107500-20#Text>
21. Vnukova, N., Andriichenko, Zh., & Hontar, D. (2018). The conceptual framework for the formation of a risk-based system for combating money laundering, terrorist financing, and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction. *The Problems of Economy*, 4(38), 201-215. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2018-4-201-215>
22. Vnukova, N., Kolodiziev, O., & Chmutova, I. (2017). Analysis of international experience of using a risk-based approach to combating money laundering, financing of terrorism and proliferation. *Global and National Problems of Economy*, 17, 610-617. (In Ukraine). Retrieved from <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/126.pdf>